

When was the Roman Temple on Isar–Marvinci Built?

UDK 904:726.54(497.715)''79''

Archaeological Museum of Macedonia
Skopje

The site of Isar in the vicinity of village of Marvinci, not far from Valandovo, is well known in the Macedonian archaeological science. At this place traces of Doberos are found, a Paionian town mentioned by Tukidides in connection with the Sitalces campaign against Macedonia in the 429 B.C.¹ As a town founded on the Paionian territory in the Valley of Vardar (Axios) River, it had very long history. During the classical period, when it became a part of Macedonian kingdom, it received newcomers from the south who left cultural and spiritual traces of their presence.² It is archaeologically attested that a new wave of settlers arrived during Hellenistic and Early Roman time. Later, during the Roman time, it became an important town which had connection with Roman imperial administration, information which is epigraphically conformed.³ Certainly, the new investigations in the future will cast more light on historic and cultural sense.

Long time ago, during the archaeological excavations on the site of Isar, traces of Roman temple was discovered. (Fig. 1) A part of inscription preserved on the front side of the architrave:

“.....ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΦΟΝ ΤΟΝ ΝΑΟΝ ΤΕ ΠΑΤΡΙΔΙ
..... ΣΙΝ ΠΑΝΤΙ ΤΩ ΚΟΣΜΩ Θ Κ Τ ΕΤΕΙ”

informs us that the temple was erected by macedoniarchos, an important person and member of Macedonian koinon, in 181 A.D. (Fig. 2)⁴ Borka Josifovska, who studied and published this inscription, concluded that the temple was dedicated to emperor Commodus who identified himself with Heracles. According to Josifovska, two pieces

¹ For the campaign of Sitalces and whole bibliography of Isar-Marvinci, see: V. Sokolovska: [htt:Kalamus.com](http://Kalamus.com).

² For this subject see, B. Соколовска, Етапи во урбаниот развој на градот Доберос, *Maced. actaarchaeol* no. 21 (in print).

³ Ц. Крстевски- Л. Бофо, 2006, 339, Сл. 4.

⁴ Јосифовска Б.1965, 137-147.

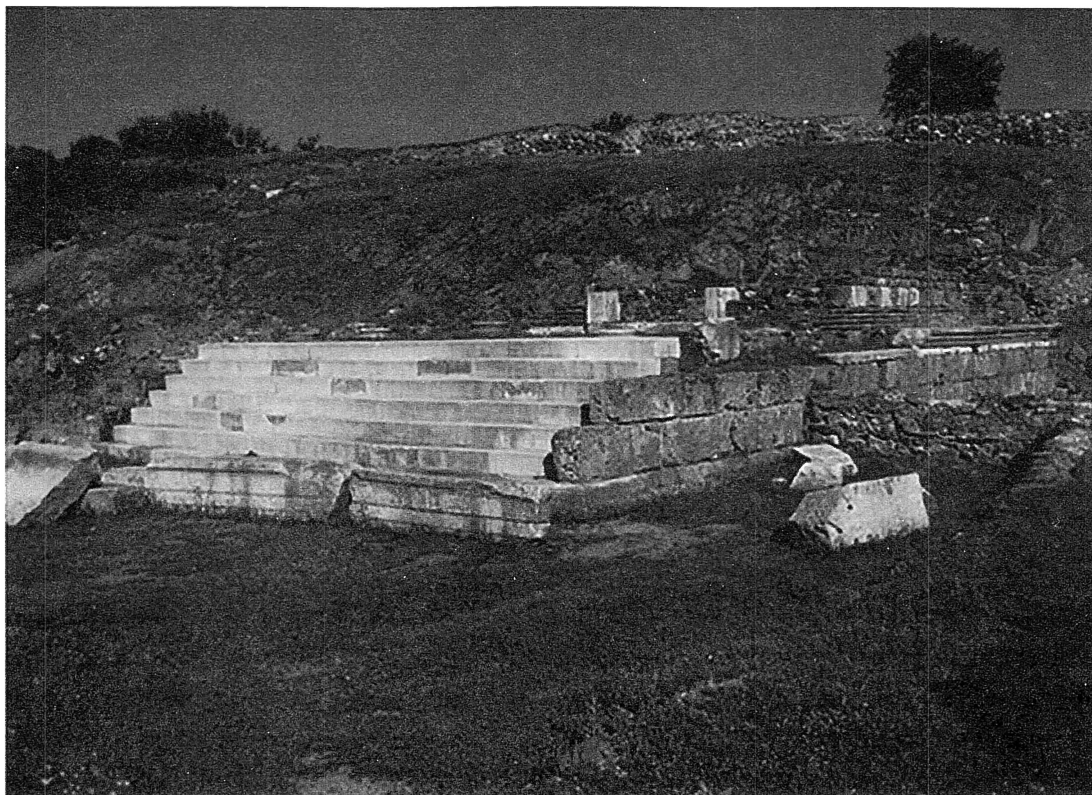

Fig. 1 Roman temple at Isar-Marvinci.

of marble legs (Fig. 3) found on the same site, belonged to the statue of Commodus.⁵ In the same time she pointed out that the inscription does not give information whether our makedoniarchos built the new temple, or rebuild some older one.⁶

In the meantime some discoveries have been made which are directly connected to our subject. Some years ago, on the same site in the vicinity of the temple, a marble male head was found. (Fig. 4) Its face was completely damaged. In spite of that, the back side of the head is well preserved. The way of the modelling of the hair in short curls, suggest early Roman time, more precisely, the style in which the members of Julio-Claudian dynasty were portrayed. Beside of that, the size of the head, little bigger than normal, suggests its identification with Heracles. So, with this head and the legs mentioned above, we have enough data that the statue presented Heracles.⁷ This conclusion is connected with next find which appears as a crucial argument for solution of our problem.

In the year 2010, during the excavations of the West cemetery on the Isar, a slab is found as cover of grave No. 1905. This rectangular piece of yellow marble very

⁵ Јосифовска Б. 1967, 137, Fig. 2, 3; see also, Соколовска В. 1986, Fig. 8, 9.

⁶ Јосифовска Б. 1965, 137 ff.

⁷ В. Соколовска, Неколку наоди во тркалезна пластика од Исар-Марвинци, Maced. Acta Archaeol. No. 21 (in print).

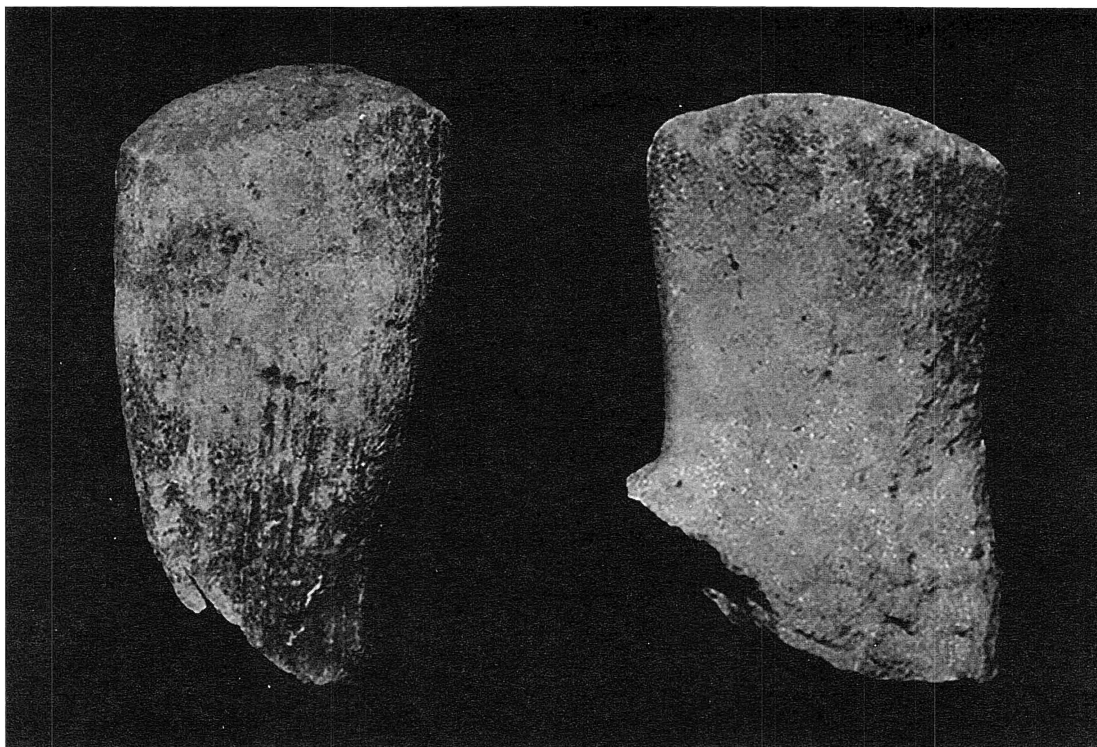
fig. 2a (see the picture above) and fig. 2b (see the picture below) Inscription on architrave.

precisely framed, contains fine engraved inscription with very important information as follows:

ΗΡΑΚΛΕΙ ΚΑΙ ΤΗ ΠΟΛΕΙ ΚΑΤ ΕΥ
 ΧΗΝ ΤΟ ΑΓΑΛΜΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΝΑΟΝ
 ΕΚ ΤΩΝΙΔΙΩΝ ΕΠΟΙΕΙ
 Μ. ΤΕΤΤΙΟΣ ΡΟΥΦΟΣ ΣΤΡΑΤΙ
 ΓΡΑΙΤΩ ΣΤΕΙΡΑC Β ΚΕΝΤΥΡΙΑC
 ΜΑΡΚΕΛΛΕΙΝΟΥ
 ΕΤΟΥC ΖΚC.

From this we found out that Marcus Tetios Rufos made the temple and statue of Heracles on its own expense and dedicated them to the town in 79 A.D. (Fig. 5).⁸

⁸ Idem.

Fig. 3 Parts of marble legs of male statue.

Now, it became clear that the first temple in Doberos made in 79 A.D. was destroyed by some natural catastrophe, most probably an earthquake, an occurrence known in this region. But, the statue of Heracles survived the natural disaster and stood up in front of the temple, from the time of its raising in the year 79 A.D. until the time when the second temple was destroyed, most probably during invasion of Goths in 268 A.D. Later, in 181 A.D. our Makedoniarch reconstructed the older one and put his dedication in the form inscribed text on the architrave.

When Josifovska published the inscription from the architrave, only two rows of the steps from the temple were discovered. Later, when the whole building was discovered, we could conclude that the temple built by our makedoniarch in 181 A.D. belongs to the type of tetrastilosprostilos.⁹ It is raised on seven steps made of white stone. Several bases and capitels found in the vicinity show that it was built in Ionian style. Unfortunately, we do not know how the first temple which was dedicated to the town by M. Tetios Rufos on his own expense, looked like. We can only imagine that it was more modest, but, taking into consideration the fact that the type of his dedication written on the slab which is of good quality, we can conclude that the temple was solid building.

⁹ Соколовска В. 1986, 101.

Fig. 4 Marble head of Heracles.

Fig. 5 Exvoto inscription of M. TetiosRufos.

After Goths' invasion in 267/68, when the town was devastated, the temple had been repaired. But, very soon, its main role was changed and the building began to be used for common needs of the citizens in dangerous and not peaceful times.

The both inscriptions say that the temple was dedicated to the town, but, unfortunately the name of the town is not mentioned. Whether the town on Isar-Marvinci is Idomenai as Josifovska thought, or Doberos as the author of this article thinks, will remain uncertain until new epigraphic evidence.¹⁰

For this occasion, as an article dedicated to Dr. Elica Maneva, we chose the subject of this paper to emphasise the importance of the information we obtain from the excavation at Isar-Marvinci. That is information which gave precise date for construction of one very important building as well as the precise date of its destruction. That is very important moment which fulfil the picture of the historical development of one ancient town in Macedonia.

¹⁰ For the question of identification of the town as Doberos or Idomenai at Isar-Marvinci, see: Соколовска В. 1986, 139.

Кога е изграден римскиот храм на Исар-Марвинци?

Резиме

Кога своевременно беше констатирано постоење на храм на Исар кај с. Марвинци, македонската археолошка наука се здоби со информација дека на локалитетот лежат остатоци од значаен антички град. Од натписот сочуван на архитравната греди која му припаѓала на објектот, проучен и објавен од Б. Јосифовска, се разбра дека храмот го подигнал еден македонијарх на својата татковина, што значи дека работодавецот потекнувал од градот на Исарот. Притоа, во натписот е наведено дека храмот е изграден во 181 год. Во коментарот кој го следеше објавувањето на натписот, Јосифовска додава дека годината кога е подигнат храмот се совпаѓа со времето на владеењето на римскиот цар Комод. Оваа околност ја има натерано Јосифовска двете парчиња на нозе од мермерна статуа, најдени непосредно до храмот, да ги припише на статуа која го прикажувала императорот Комод, одн. на Херакле кој, како што е познато, се поистоветува со овој митски јунак. Во исто време, Борка Јосифовска забележа дека во текстот на натписот не е кажано дали се работи за изградба на нов храм или е обновен некој постар, кој во меѓувреме бил срушен.

Во текот на ископувањата што следеа наредните години, дојде до откривање на нови наоди за кои се испостави дека стојат во директна врска со проблемот, поврзан со нашиот храм. Една мермерна глава, најдена при ископувањата на околниот простор, веруваме дека припаѓа на статуа на Херакле. Нејзиното лице е наполно оштетено, како последица на намерно уништување, но обликувањето на косата навестува квалитетно дело од времето на јулио-клаудиевската династија.

Конечно, во 2010 год., врз Гроб 1905, откриена е плоча во секундарна употреба на која, во прецизно профилирана рамка, е испишан грчки текст. Од неговата содржина се дознава дека Марк Тетиј Руф со сопствени средства подигнал храм и статуа на Херакле и ги подарил на својот град. Она што е особено важно е годината испишана на плочата. Тоа е 79 год. кога овој настан се одиграл.

Да заклучиме. Од горе, накусоизложеното станува јасно дека првиот храм на Исар-Марвинци е подигнат од М. Тетиј Руф во 79 год. Значително подоцна, во 181 год. од страна на една значајна личност, македонијарх, член на македонскиот

коинон, на истото место е подигнат нов храм. Тоа значи дека во меѓувреме, првиот храм настрадал, најверојатно, од земјотрес. На ваква можност наведуваат низа елементи кои се констатирани на повеќе објекти, досега откриени во градот. Но, статуата на Херакле ја преживеала природната катастрофа и стоела покрај храмот од времето на подигањето во 79 год. па до времето кога е срушен вториот храм, најверојатно, за време на наездата на Готите, во 268 год.

Во случајов со нашиот храм на Исарот – Марвинци, располагаме со ретка околност да бидеме прецизно известени за времето кога еден објект е подигнат и кога е срушен. Двата натписа спомнуваат посвета на градот но, за жал, не го наведуваат неговото име. Дали во културните слоеви на Исарот лежат остатоци од Идомене, како што своевременно помислуваше Борка Јосифовска, или Добер, како што смета авторот на овој труд, ќе остане дилема до нови епиграфски потврди. Овој значаен момент од историјата на градот на Исар – Марвинци, го изложивме во овој труд како посвета на д-р Елица Манева.

Bibliography

- Јосифовска Б. 1965, *Грчки натпис са архитрава једног храма у с. Марвинци*, Жива Антика XV-1, 1965.
- Јосифовска Б. 1967, *Извештај о археолошком ископавању код села Марвинаца*, Годишен Зборник на Филозофскиот Факултет во Скопје 19, Скопје 1967.
- Крстевски Ц. – Л. Бофо, 2006, *Градот на Исар-Марвинци и римската администрација во Провинција Македонија*, Folia ArchaeologicaBalkanica, Скопје 2006, 339 и н.
- Соколовска В. 1986, *Исар-Марвинци и Повардарјето во античко време*, Скопје 1986.
- Соколовска В. 1987, *Античка скулптура во СР Македонија*, Скопје 1987.
- Соколовска В. *Античкиот град на Исар-Марвинци*, Валандово, [http:// Kalamus MK.com](http://KalamusMK.com).
- Соколовска В. *Етапи во урбаниот развој на Доберос*, Maced Acta Archaeol 21 (во печат).